

ФАХОВА ПІДГОТОВКА СКРИПАЛІВ У ВИЩОМУ МУЗИЧНОМУ ІНСТИТУТІ ІМ. М. ЛИСЕНКА: НАЦІОНАЛЬНІ ТРАДИЦІЇ І ЄВРОПЕЙСЬКИЙ МИСТЕЦЬКИЙ ДОСВІД (1903-1939 рр.)

Становлення українського скрипкового мистецтва Галичини першої половини ХХ століття тісно пов'язане з діяльністю навчальних закладів різного рівня, спрямованою на підготовку музикантів-професіоналів та аматорів. Провідна роль у цьому процесі належить Вищому музичному інституту ім. М. Лисенка у Львові (ВМІ) та його численним філіям, основним завданням яких було допомогти здобути музичну освіту талановитій українській молоді.

Незважаючи на те, що Вищий музичний інститут мав статус середнього (як інститут) навчального закладу, рівень викладання у ньому був досить високим. Учні мали змогу одержати “повну музичну освіту на основі консерваторського плану навчання на інструментальному і вокальному відділеннях, на педагогічному курсі і по композиції” [1, с.124]. Однак випускники Музичного інституту отримували тільки свідоцтва. Керівництво Вищого музичного інституту неодноразово зверталось до польських властей з клопотанням про надання йому статусу вищого навчального закладу і перейменування в українську консерваторію, але офіційного дозволу так і не отримало.

Навчальний процес у Вищому музичному інституті, як і консерваторіях, які діяли в Галичині, поділявся на певні етапи. З 1911 р. по спеціальності “фортепіано” був зроблений поділ на нижчий, середній і вищий курси. По інших спеціальностях була визначена тільки кількість років навчання. На початку 30-х років поділ на курси мали всі спеціальності. Приблизно в цей же період для скрипалів був введений концертний курс. Терміни навчання на всіх названих курсах в різні періоди діяльності навчального закладу були неодинаковими. З перших років діяльності ВМІ термін навчання гри на скрипці тривав 7 років. В 1910 р. у зв'язку зі змінами в навчальних планах термін оволодіння скрипковою грою збільшився до восьми років [2].

За формою організації навчального процесу Музичний інститут імені М.Лисенка наближався до західноєвропейських консерваторій, де учні загальноосвітніх шкіл і студенти вузів навчалися паралельно, засвоюючи лише музичну програму. Проте до вищих курсів доходила тільки незначна частина вихованців. Це були люди з середньою чи навіть вищою освітою, котрі прагнули досконало оволодіти професією

музиканта. Звідси і досить низький відсоток випускників – приблизно 0,5-3% від загальної кількості учнів навчального закладу.

Всі вихованці, які навчалися в інституті повинні були в обов'язковому порядку здавати піврічні і річні екзамени. В кінці останнього курсу учні складали випускний іспит.

Для вступу у скрипковий клас ВМІ абітурієнт повинен був мати “знаменитий музикальний слух, почуте ритму, спосібну руку, відповідний духовий розвій і покінчений 10 рік життя” [3, с.19]. Практично до інституту вступали ті, хто вже мав певну музичну підготовку, засвоїв деякі навички гри на інструменті.

Уроки скрипкової гри у Вищому музичному інституті проходили тричі на тиждень по 15 хв. у I-IV-у класах і по 20 хв. у V-VIII-у класах. Шкільна оплата у скрипалів, у залежності від курсу навчання, становила від 75 до 210 корон щорічно.

Детальний аналіз плану навчання гри на скрипці, розробленого у 1903 році [3, с.19-21], а також вивчення програм екзаменів та концертів дозволили визначити ряд особливостей у доборі педагогічного репертуару викладачами Вищого музичного інституту.

Велика увага у процесі підготовки скрипалів приділялася роботі над технічним матеріалом. Зокрема, вивчення мажорних і мінорних гам було передбачене вже з першого року навчання. Протягом семи років учень мав опанувати всіма мажорними і мінорними гаммами, тризвуками і септакордами на три-чотири октави. З 6-го класу вимагалось виконання гам подвійними нотами.

Значне місце у педагогічному репертуарі займали етюди. Упродовж всього періоду навчання у ВМІ для учнів-скрипалів передбачалося вивчення етюдів Кайзера, Крейцера, Данкля, Вольфарта, Фіорілло, Роде, Ровеллі, Шпора, Донта, Алара, Гавіньє, Сітта, В'єтана, Ернста, Венявського, Соре, Паганіні.

Робота над гаммами та етюдами закладала міцну технічну базу для опанування художнім репертуаром. Починаючи з четвертого класу, від вихованців вимагалось виконання концертів Беріо, Крейцера, Роде, Віотті.

З кожним роком репертуар поступово ускладнювався. Учні 5-6-го класів працювали над такими творами великої форми, як концерти Роде (№7), Крейцера (№19), Віотті (№22), Баха, Шпора (№2, 11, 12). Моцарта, Бацціні, Бруха, Ліпінського, Мендельсона, Раффа, Рісса, Віталі (“Чаконя”). На вищому курсі (7-8-мі роки) учні опановували концерти Бетховена, Брамса, Бруха, Шпора (№9), Дворжака, Іоахима, Паганіні, Чайковського, В'єтана, Венявського, Ключардта, Лало (“Іспанська симфонія”).

Крім вивчення концертів, навчальною програмою передбачало виконання скрипкових сонат (починаючи з п'ятого класу). Учням пропонувалось ознайомлення з сонатами для скрипки і фортепіано Генделя, Леклера, Нардіні, Тартіні, Баха, Гольдмарка, Шітта, Моцарта, Бетховена.

Перший навчальний план Вищого музичного інституту мав певні недоліки, що було пов'язано, в першу чергу, з обмеженим вивченням учнями сольних концертних творів малої та середньої форми. Ознайомлення зі скрипковими п'єсами починалося тільки з п'ятого класу. Очевидно, що така методика вивчення скрипкової гри не оправдала себе.

Тому в наступних навчальних планах, які, на жаль, не збереглися, художньому матеріалу відводилося значно більше місця. Цю думку підтверджує аналіз учнівських програм піврічних і річних концертів-звітів.

При доборі концертно-педагогічного репертуару віддавалась явна перевага п'єсам композиторів-романтиків. Так, учні нижчих років працювали над п'єсами Р.Шумана, П.Чайковського, Л.Боккеріні, Ш.Данкля. На середньому курсі виконувались композиції Бетховена, Галкіне, В'єтана, Венявського, Свендсена, Леонарда, Нашеза, Заржицького, Римського-Корсакова. Учні вищих років вивчали віртуозні скрипкові п'єси, які передбачені навчальними програмами сучасних вузів. Це твори Брамса, Губая, Сен-Санса, Сарасате, Венявського, Дворжака, Паганіні.

В 20-30-х роках у програмах учнів скрипкових класів Музичного інституту у Львові та його філій все частіше з'являються мініатюри українських композиторів: В.Барвінського, В.Безкоровайного, М.Гайворонського, Б.Кудрика, І.Левицького, М.Лисенка, С.Людкевича, Л.Ревуцького. Ця позитивна тенденція, характерна для розвитку музичної культури Галичини окресленого періоду, сприяла розширенню скрипкового репертуару та становленню національного виконавського стилю.

Крім роботи над інструктивним і художнім матеріалом, навчальні плани для скрипалів, починаючи з четвертого класу, передбачали транспонування мелодій на інструменті і читку з листа. Для здібних була введена гра на альті.

У програмах навчання гри на скрипці були й недоліки: практично не вивчались поліфонічні твори, недостатньо уваги приділялось виконанню класичних композицій. Відсутність у педагогічному репертуарі "Сонат і партит" Баха та інших поліфонічних творів значно гальмувала всебічний музично-технічний розвиток майбутніх скрипалів.

Формуванню активності, самоконтролю та сценічної витримки сприяло залучення учнів-скрипалів до гри в камерних оркестрах, які

створювались з навчальною метою у Львівському вищому музичному інституті та його провідних філіях. Зокрема, учнівським камерним оркестром керував викладач скрипки тернопільської філії Музичного інституту Юрій Крих. Цей колектив неодноразово виступав у різних концертних програмах. У ювілейному святкуванні, приуроченому десятій річниці від дня заснування Музичного товариства та Музичного інституту імені М.Лисенка у Тернополі, у виконанні камерного оркестру прозвучала “Серенада” В.Моцарта* Як відзначає рецензент, “та оркестра, зложена з 27 членів, учнів класи проф. Криха, – це вислід тої праці, яку він поклав протягом тих літ у Тернополі” [4, с.88].

Великою популярністю користувався камерний оркестр коломиїської філії ВМІ під керуванням скрипаля-педагога Романа Рубінгера. У львівських часописах “Українська Музика” і “Діло” композитори В.Барвінський, С.Людкевич писали, що жодне місто в Галичині не має такого постійно діючого оркестру, як у Коломиї. Він неодноразово супроводжував виступи відомих співаків, зокрема М.Голинського, В.Тисяка, М. Сокола [5].

У класах скрипки Вищого музичного інституту імені М.Лисенка працювали високопрофесійні педагоги – вихованці провідних європейських консерваторій. Упродовж усього періоду діяльності цього музичного навчального закладу простежується тенденція до кількісного зростання викладацького складу, пов’язана, в першу чергу, зі стабілізацією освітньої роботи в краї та значною активізацією мистецького життя. Якщо в перший рік існування інституту скрипкової гри навчав тільки один вчитель, то у 1929/1930 н.р. їх кількість зростає до п’яти.

Згідно з планами Музичного товариства імені М.Лисенка у 1903/1904 н.р. гру на скрипці в інституті мав вести випускник консерваторії Польського музичного товариства Олександр Бережницький. Але у зв’язку з військовою службою він не зміг приступити до роботи. Тому його замінив випускник Віденської консерваторії румун Отто Тайтч, “що відзначає ся великою педантерією в уділянню науки” [6, с.104]. Але вже з 1904/1905 н.р. скрипковий клас ВМІ все ж таки очолив О.Бережницький [7].

У перші роки роботи Музичного інституту у Львові, крім О.Бережницького, скрипковій грі навчала Є.Щедрович-Ганкевич (учениця Ауера та Шевчика) та А.Должицький. Починаючи з 1909 р., гру на скрипці веде випускник Віденської консерваторії Є.Перфецький (учень проф. Свєртки).

Упродовж 10-х років ХХ ст. поряд з Перфецьким, який працював в інституті (з перервами) до 1936 р., викладали Ф.Кребс (1912-1914) і

М.Зуна (1916-1918). У 20-30-х рр. у скрипкових класах ВМІ викладали Й.Москвичів (1928-1939), Р.Криштальський (1933-1939), К.Гладилович (1931-1939), Є.Козулькевич (1935-1939), І.Левицький (1920-1921; 1930-1931).

У філіях Вищого музичного інституту імені М.Лисенка працювали викладачі з різним рівнем професійної підготовки. Деякі з них відзначалися високим професіоналізмом і були відомими як у Галичині, так і за кордоном. Серед них – І.Повалячек (Стрий), І.Сенкевич і С.Вислоцький (Станіслав), Ю.Крих (Тернопіль), Р.Рубінгер (Коломия).

Вивчення рецензій на концертні виступи галицьких скрипалів-педагогів, аналіз заміток у періодичній пресі, присвячених їхній педагогічній діяльності у ВМІ, дослідження концертно-педагогічного репертуару учнів, а також ознайомлення з основними педагогічними і методичними принципами викладачів, у яких здобували професійну музичну освіту фундатори української скрипкової школи в Галичині, дає змогу скласти певне уявлення про стиль педагогічної роботи провідних педагогів скрипкових класів Вищого музичного інституту імені М.Лисенка у Львові та його філій (Є.Перфецького, Й.Москвичіва, Р.Криштальського, К.Гладилович, Ю.Криха, Є.Козулькевича).

Значну увагу педагоги галицької скрипкової школи приділяли самостійності мислення, творчому пошуку, виробленню вміння власної інтерпретації твору. Для досягнення цієї мети від учня вимагалась не тільки робота над вузькопрофесійними проблемами, але й загальна культура, широта кругозору.

Велике значення в українській скрипковій педагогіці надавалося удосконаленню сценічної майстерності, розвитку музично-виконавських навиків, міцної технічної бази, досягненню свободи володіння інструментом. Цим пояснюється, зокрема, та особлива увага, яка приділялася роботі над технічним матеріалом.

Виконання учнями значної кількості творів великої форми, а також різнохарактерних п'єс композиторів-романтиків сприяло формуванню художнього смаку, розвитку різних видів техніки і різноманітних прийомів звуковидобування.

Включення у педагогічний репертуар композицій українських митців позитивно вплинуло на процес формування національного виконавського стилю.

Для розвитку активності, виховання сценічної витримки, самоконтролю, набуття фахових навиків в класах українських педагогів-скрипалів постійно заохочувались публічні виступи на естраді, організовувались учнівські ансамблі, оркестри, унісони.

Оскільки перші педагоги класу скрипки Вищого музичного інституту були вихованцями різних європейських скрипкових шкіл, то вони, відповідно, різнилися особливостями виконавського стилю, педагогічними й методичними принципами, підходами до підбору концертного й педагогічного репертуару. Проаналізувавши ці відмінності, можна констатувати поділ школи на два напрямки. До першого належали Є.Щедрович-Ганкевич, Є.Перфецький та його учень Р.Криштальський. Вони були послідовниками чеської скрипкової школи. Представниками другого напрямку були вихованці польської скрипкової школи – О.Бережницький, А. Должицький, Й.Москвичів, І.Левицький та їх учні (Ю.Крих, Є.Козулькевич).

Для прихильників “школи Є.Перфецького” більш близьким був концертно-педагогічний репертуар, в який входили твори композиторів віртуозно-романтичної течії – Ернста, Бацціні, Венявського, В’єтана, Крейсера, Сарасате, Паганіні.

Ці ж твори вивчали й учні, які навчалися у послідовників польської школи. Але в їхньому репертуарі частіше, ніж у прихильників “школи Перфецького”, зустрічаються концерти Моцарта, сонати Бетховена, а також композиції російських авторів – Римського-Корсакова і Чайковського. У класах цих педагогів (особливо Й.Москвичіва, Є.Козулькевича і Ю.Криха) значно більше уваги приділялось вивченню п’єс українських композиторів: М.Лисенка, В.Барвінського, С.Людкевича, І.Левицького, Б.Кудрика.

Гра вихованців “школи Перфецького” відзначалося експресивністю і емоційністю, вражала технічною досконалістю. Сам Перфецький, будучи скрипалем віртуозно-романтичного “паганінівського” плану, володів різноманітною штриховою технікою, широкою базою засобів музичної виразності.

Для гри учнів і прихильників “школи Москвичіва” притаманне поєднання як романтичних, так і реалістичних рис. Звук у цих скрипалів відзначався виразністю та різнобарвністю. Глибина думки і почуття з’єднувались в їх урівноваженій манері виконання. В інтерпретації віртуозно-романтичних творів Паганіні, Ернста, В’єтана, Венявського на перший план виходили суб’єктивно-романтичні риси. В класичних творах виконавці акцентували увагу на об’єктивних рисах трактування, а суб’єктивне відходило на другий план.

Значно яскравіше, ніж у послідовників чеської школи, у представників “польського напрямку” простежується зв’язок з особливостями народного музикування. З народного виконавства вони запозичили такі риси, як імпровізаційність, барвистість, ритмічність та інтонаційно-

образні особливості, задушевність, ліризм і поетичність в кантилені, пісенний характер гри.

Правильність обраних напрямків педагогічної роботи викладачів скрипкових класів Вищого музичного інституту імені М.Лисенка позитивно позначилася на кількісних і якісних змінах учнівського складу. Якщо в перший рік діяльності Музичного інституту в ньому налічувалось 86 учнів, то у 1928-1929 н.р. їх кількість зросла до 180 чоловік. Серед них 80 вихованців оволодівало скрипковою грою. Тенденція до зростання кількісного складу учнів простежується і у філіях ВМІ.

Два рази в рік (піврічні та річні “пописи”) учні скрипкових класів демонстрували свій технічно-художній ріст перед викладачами інституту та музичною громадськістю. Річний звіт вихованців Вищого музичного інституту імені М.Лисенка у Львові відбувся 19 червня 1922 року. Найкраще враження серед скрипкових номерів справив виступ учениці п'ятого року навчання Марії Січинської, гра якої відзначалася значною музичальністю і повним розумінням змісту твору. Молода скрипалька виконала першу частину концерту A-Dur В.Моцарта [8].

Такі ж “пописи” проходили і в філіях Музичного інституту. Зокрема, про звітний концерт учнів станіславської філії позитивно відгукнувся інспектор С.Людкевич: “В науці скрипки бачили ми скрізь взірцевий спокійний потяг смичка, солідність ритмічну і чистий тон, а між елєвами другого і четвертого року навіть визначні таланти, вельми уміло ведені професором до артистичних вижин” [9].

Починаючи з 1925-1926 н.р., Музичний інститут імені М.Лисенка влаштовував у Львові та інших великих містах Галичини спільні “пописи” кращих учнів своїх філіалів. Наприклад, такий звітний концерт відбувся у травні 1931 року. Серед виконавців-скрипалів особливо відзначилися вихованці коломийської філії Л.Сатурська і В.Цісик [10].

У спільному “пописі” філії ВМІ, який пройшов 22 і 23 травня 1937 року у Львові, виступили учні з Перемишля, Яворова, Тернополя, Стрия і Станіслава. Гарне враження справила гра Б.Запутович (Перемишль), яка відзначалася приємним звуком та досить чистою інтонацією. Гра вихованця стрийської філії Олександра Рудницького мала добре розвинену штрихову техніку [11].

Починаючи з кінця 20-х років, педагог Й.Москвичів започаткував концерти учнів свого класу. Такі вечори свідчили про високий професійний рівень викладача, який репрезентував нові яскраві таланти. Один з таких концертів відбувся 21-го березня 1937 р. в Малому залі Музичного товариства імені М.Лисенка. Інтерпретаторкою творів

Бетховена (соната “Весняна”), Віотті (концерт №22), Венявського (“Дудар”), Бацціні (“Танець гномів”), Губая (“Hejre Kati”) виступила учениця Москвичіва Леся Деркач [12, с.84]. У квітні цього ж року учні класу Москвичіва організували концерт, складений з творів давньо-класичної, класичної та романтичної скрипкової літератури [13, с.40].

Кращі вихованці скрипкових класів Вищого музичного інституту імені М.Лисенка брали активну участь у концертному житті краю, виступаючи на різних музичних імпрезах. Такі виступи сприяли розвитку їхніх виконавських навиків, гартували сценічну витривалість. Один з таких вечорів відбувся з приводу 60-ліття чеського композитора Й.Сука. Серед багатьох номерів програми добре розвиненим артистизмом вирізнялися виступи скрипалів Є.Козулькевича (клас Москвичіва), А.Цегельського, І.Коваліва, Р.Согор (клас Перфецького) [14].

Престиж навчального закладу значною мірою залежить від рівня його випускників. Серед вихованців скрипкових класів Вищого музичного інституту імені М.Лисенка є багато музикантів, внесок яких в українську та світову музичну культуру важко переоцінити.

Значну роль у формуванні української скрипкової школи в Галичині відіграла педагогічна діяльність таких випускників Вищого музичного інституту, як Ю.Криха (клас Й.Москвичіва), Є.Козулькевича (клас Й.Москвичіва) і Р.Криштальського (клас Є.Перфецького).

Розвитку скрипкового виконавства й активізації музичного життя в краї сприяла концертно-просвітницька діяльність Євгена Цегельського (клас Й.Москвичіва), Івана Коваліва (клас Є.Перфецького), Олександри Деркач (клас Й.Москвичіва) і Романа Придаткевича (клас Є.Перфецького). Останній, емігрувавши в 1923 році до Сполучених Штатів Америки, активно включився в організацію музичного життя серед української діаспори. Там він організував “Українську консерваторію”, давав сольні концерти, був керівником і учасником різних оркестрів, а також займався композиторською творчістю.

Таким чином, активна освітня діяльність Вищого музичного інституту імені М. Лисенка у Львові та його численних філій сприяла становленню національної скрипкової школи на західноукраїнських землях, відкрила нові можливості для поживлення концертного життя регіону та розвитку сольного й ансамблевого скрипкового виконавства.

2. Людкевич С. Кілька заміток до реформи в "Висшій Музичній Інституті т-ва ім. Лисенка у Львові. // Діло. – Львів, 1910. – Ч. 173.
3. Статути товариств ("Львівський боян", "Сурма", Галицького музичного товариства, Муз. товариства ім. М. Лисенка) // Відділ рукописів ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України. – Фонд консерваторії, спр. 163, п. 50. – 215 арк.
4. Хроніка й рецензії. // Українська музика. – Львів, 1939. – Ч.3. – С.86-88.
5. Грабеш Г. Роман Рубінгер. // Агро. – 1991. – 26 грудня.
6. Волошин М. Вищий музичний інститут у Львові. // Ілюстрований музичний календар. – Львів, 1905. – С.102-104.
7. Діло. – Львів, 1904. – Ч. 177.
8. Річні пописи елевів Вищого Музичного Інституту ім. М.Лисенка у Львові. // Громадський вісник. – Львів, 1922 – Ч.111.
9. Людкевич С. Попис елевів Музичного Інституту в Станиславові. // Громадський вісник. – Львів, 1922. – Ч. 100.
10. Діло. – Львів, 1931. – Ч.24.
11. Сімович Р. Попис учнів філій Муз. Інституту ім. Лисенка. // Назустріч. – Львів, 1937. – Ч.11.
12. Оголошення концертів (1923-1939 рр.). // ЦДІА України у Львові. – Ф. 327, оп. 1, спр. 2. – 120 арк.
13. Хроніка й рецензії. // Українська музика. – Львів, 1937. – Ч.3. – С.37-40
14. Приймова І. Музичний вечір, присвячений творчості Йосифа Сука // Діло. – Львів, 1934. – Ч.112.

Yuriy Voloschuk

**SPECIAL TRAINING OF VIOLINISTS AT THE HIGHEST INSTITUTE OF MUSIC,
NAMED AFTER M.LYSENKO, IN LVIV: NATIONAL TRADITIONS AND ART
EUROPEAN EXPERIENCE (1903-1939)**

The article tells us about the activity of the Higher Institute of Music, named after M.Lysenko in Lviv and its branches for the preparation professional violinists and amateurs during 1903-1939. It is also about the newest principles of education, based on the national art traditions and progressive European pedagogical experience. It is defined here the themes of the repertoire, analyzed the influence of the educational work on the level of the concert life and string-bow performance.